

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

TÓ, KALAP ÉS BÉKA

LEHETSÉGES KULCS EGY WEÖRES-ETŰD ÉRTELMEZÉSÉHEZ

*A kalapom cilinder,
nem holmi csekélység:
Ha megemelem: magasság,
Ha leveszem: mélység.*

(Arany János: Cilinder. 1860.)

Weöres Sándor *Rongyszőnyeg* című ciklusába a fiatalkori etűdjeiből válogatott, s így jelentek meg azok csokorban. A *Volt nekem egy vaskalapom / elvitte a béka...* kezdetű nyolc soros dal, amely a 151. sorszámozott darab, itt található, ebben a füzérben. Tó-költészet? Kalap-vers? Béka-vers?

Hallom máris egy másik opuszából WS békazenés hangutánzásait: *Brekekex / brekekex / brekekex // Gyere bujj víz alá / ha szeretsz!* Hallom Kazinczy óta: *Zeüs minket szerete, / Amidón szent végzete / A vizekbe szöktete: / Brekeke, brekeke, brekeke / Kloax, kloax...*

Hallom neves előadóktól WS versét. Sebestyén Márta is elénekelte Sebő Ferenc által szerzett dallamra, Udvaros Dorottya pedig Másik János megzenésítésében adta elő ezt a vidám miniatúrt:

*Volt nekem egy vaskalapom,
elvitte a béka,
ott díszeleg most a tavon
ócska maradéka.*

*Gyönyörűszép vaskalapom
díszeleg a tóban,
nagyon kértek, adjam nekik,
elvihetik, jól van.*

Weöres Sándor vaskalapos tavi béka-versét az országban már könyv nélkül fűjják az óvodákban is. Akár az *Őszi éjjel izzik a galagonya...* kezdetűt. (Lator László műfordítószemináriumán találhattuk, hogy az izzó galagonya megfeleltethető-e az égő Mózesi csipkebokorral, a tüske a Krisztusi tövisekkel? A bokorból magányosan síró lányka pedig a még

meg sem talált vagy már el is hagyott szerelmissel? Utóbbinak véltem a galagonyát. Imre Flóra szerint ne keressünk jelentésrétegeket a versben, még csak egyetlen jelentést sem, gyönyörűséges ritmuspróbák ezek az etűdök, szinte utánozhatatlan versmuzsikák. 1984-et írtunk.)

Néha megesik mégis, hogy Weöres Sándor zseniális kompozícióiban emocionális hangoltságunk dacára is rálelünk a sensus működésére. Olykor valóban megfejthetjük a vers értelmét is, amelyet az olvasótól ugyan meg sem követelt a szerző.

A világhálón bizony találunk olyan kérdést, hogy „*Hogyan értelmeznének Weöres Sándortól a Volt nekem egy vaskalapom című verset?*” ([gyakorikérdések.hu](http://gyakorikerdések.hu)) A kérdésre válaszul érkezett, méghozzá megfontolt, tudós és érzékeny felelet. A kis dal világa – nem kevesebbről van szó – tényleg egész világunkat magában foglalja a Netező olvasó-befogadó számára:

„Szerintem a természeti lét ősi harmóniájába való visszavágyódás, a ipari társadalom embertelen és értelmetlen tömegtermelési praktikái és a klasszikus esztétikai értékek felbomlása miatt érzett bánat, valamint az elmúlás fájdalma alkot kibogozhatatlan egységet benne.

És ami ebben a játékosan tálalt, de nem kicsit egzisztencialista felütésű világképben egy reménysugarat képvisel: a barátságosság, mások segítése és a kicsi közösségek összetartó ereje, amibe a hagyományos gyökereitől megfosztott, világba kivetett én még egyedül kapaszkodhat.”

Bevallom, magam szintén igencsak szerettem volna megfogalmazni, mi a veleje a Weöres-dalocskának, ha ugyan e gyűszűnyi költemény nem egy tovább nem tömöríthető gnóma vagy zanza már eleve? Aztán olvasmányélményeimből jött a segítség, mintha a megfejtés kulcsát negyven esztendő távolából nekem postázta volna WS barátja, Tatay Sándor.

TS *Lődörgések kora* című regényében a 46. oldalon található az alábbi bekezdés. Az író a pogány kori tóáldozat rítusáról húsz esztendősen Podmaniczky professzor soproni teológia-előadásán értesült. Aminek motívumát később – nem is olyan nagy kockázat kijelenteni – versébe emelte WS:

*„Fogtak egy rossz kalapot. Beledobták a tóba. – nesze neked, emberfej, most egyél!
Ez a legendás mondása egy kis ázsiai nép pogány szertartására vonatkozott. Emberáldozatot követelt minden évben a tó: emberfejet. Meg is kapta rendszeresen hosszú ideig a könyörtelen vallás hőskorában, ám következtek lazább évtizedek. Állatfejek hullottak a tóba, hátha megtéveszthető az istenség. Végül a teljes dekadencia és még ennyi sem, fogtak egy rossz kalapot, beledobták a tóba: „Nesze neked, emberfej, most egyél.”*

TS sokszor elmesélte adomái között ezt a nevetségességig szelídült, ember- és állatfő helyett már csak kalapos-vértelen áldozat történetét a közelállók körében, mígnem hallgatósága rávette, hogy írja meg végre ezeket az érdekességeket. A baráti unszolásoknak TS csak 1977-ben tett eleget, akkor adta ki ezen önéletrajzi regényét diák- és fiataloktól. WS addigra az *Ének a határtalanról* című kötetének darabjait gyűjtögette, s bevallotta, hogy ő már feje kondérijában elfortyogatta azokat a képességeit, amiket barátja, TS még egyáltalán nem. WS túl volt remekműveket ontó korszakain, TS pedig igazándiból csak időskorára ér-

lelte be szellemi gyümölcsseit. TS valójában csupán csak 1954 után tekintette magát írónak. Sajnos, öreg fejjel sem elevenítették föl közösen ezeket az evangélikus teológiai előadáson elhangzottakat. Pedig számunkra be' izgalmas, de jó lett volna: milyen szellemi szimbiózisban alkottak a Dunántúlon és a fővárosban?

A megverselt történet a kalapra mint helyettes-áldozatra fókuszál. Szerencsére beéri vele a tó, nem kell a költőnek a fejét adnia. Ahhoz képest mit is ér egy kalap? Van olyan fejfedő, amitől szabadulni is illik. Például a 'vaskalap'. 'Vaskalapos' ugyanis az olyan ember, aki túlságosan is merev, szigorú, szűk látókörű, sőt WS ellentéte, bigott és begyepesedett az. (A vaskalapot kezdetben a páncélsisakra értették.) WS ezek szerint messzire, tóba hajította magától ezeknek a tulajdonság-szinonimáknak az attribútumát, a vaskalapot? Nem magasba. Mélyre dobta. Úgy játszhatott vele, mint Arany János a maga cilinderével.

A kalapot versbeli béka vitte el. Valóban démoni képzeteket is kéne keltenie bennünk a békának? Ami a fővéltelre, fővesztésre még emlékeztet ugyan, bár halványan már? Igen, így van. Hiszen a béka éppen az az állat, amelynek hangját az ókor óta („brekekekex, brekekekex, koáx, koáx” – Arisztophanész, Arany János fordítása) költőietlennek, monotonnak, egyenesen gyászosnak, a Léthe vizéig tartó pokolian disszonáns zenének tart minden valamire való költő. (Origenész egyenesen minden pogány költőtől származó verset békabrekegéshez hasonlított...) Nálunk nem csupán Kazinczy mímelt béka-koncertet, hogy találva érezze magát a rossz költők kara, a fűzfapoéták kórusa. Batsányi János is azt vallotta, hogy aki ilyen hangzatokra nyitja száját, az csak „rekegye” szól. WS tisztán zengő dalát tán ezért rekeszti be alvilági lényt emlegető szólással: az *Ördög vigye!* Akár a Kriza János gyűjtésében szereplő strófák vidám hangulatával is rokoníthatjuk WS e két versszakát: „*Fáj a kutyának a lába, / Megütötte a szalmába; / Ördög vigye a szalmáját, / Mé bántotta kutyám lábát...*” A tragédiák a népdalban sem reálisak, sőt éppen a fájdalom hiányáról szól a bagatell. Az a béka, amelynek vaskalappal teli a szája, aligha rekeg, brekekél vagy vartyog...